

**ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ
ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ПРАВООХОРОНЦІВ**

Реформування правоохоронних органів, зокрема системи вищої відомчої освіти, спонукає до розв'язання низки актуальних проблем, які стосуються насамперед висококваліфікованого виконання професійних обов'язків майбутніми офіцерами. Світові глобалізаційні процеси мають як позитивні, так і негативні наслідки. Незважаючи на нові умови професійного зростання, які виникли в українському соціумі у зв'язку з можливістю відкритого доступу до світового досвіду, актуалізувались нагальні проблеми, такі, наприклад, як злочинність на міжнародному рівні. З метою боротьби з цим суспільним явищем підписано низку угод про співпрацю та взаємодію між країнами. Правоохоронці України беруть участь у сумісних навчаннях, місіях, миротворчій діяльності та ін. Тому для виконання професійних обов'язків на світовому, європейському рівнях у майбутніх фахівців мають бути сформовані навички ефективного засвоєння та компетентного застосування професійних знань, умінь у кризовій ситуації. Цьому сприяє, на наше переконання, вільне володіння щонайменше однією іноземною мовою. Саме у цьому контексті виникла проблема модернізації теоретичних засад, змісту і форм професійної підготовки курсанта вищого відомчого закладу освіти.

Навчальна ж діяльність курсанта характеризується низкою особливостей, пов'язаних власне зі способом життєдіяльності у відомчому навчальному закладі, де значний відсоток часу припадає на виконання службових обов'язків. Окрім того, невеликий обсяг аудиторних годин з іншомовної підготовки бакалаврів створює певні труднощі для якісного оволодіння іноземною мовою. Однак наявність значної кількості іншомовних ресурсів та джерел (здебільшого електронних) та можливість їх цілодобового використання створюють оптимальні умови для реалізації професійної, зокрема іншомовної, підготовки майбутніх офіцерів.

З метою ефективного використання наявного інформаційного матеріалу викладач має системно підійти до вибору методів і технологій навчання іноземної мови, щоб забезпечити системне втілення його педагогічної майстерності, створити сприятливі психологічні умови, які б надали можливість ефективно реалізувати педагогічну стратегію викладача у напрямі її застосування до певної групи курсантів.

Проблема необхідності об'єктивного вибору методів і форм навчання, ефективної взаємодії суб'єктів навчання досліджувалась відомими вченими-педагогами (Ю. Бабанський, Є. Голант, Б. Данилов, М. Скаткін, І. Лернер, А. Богуш, Н. Мойсеюк, Н. Ничкало, О. Пометун, Є. Рапацевич та ін. Однак залишається малодослідженим питання вибору методів і форм взаємодії викладача і студентів (зокрема курсантів) відомчих навчальних закладів, чітка реалізація яких сприяла б володінню навчальним контингентом іноземною мовою на високому професійному рівні.

З метою цілісного аналізу окресленої проблеми необхідно обґрунтовано підійти до трактування поняття «професія», «професійна діяльність». Проаналізувавши специфіку наукового осмислення поняття «професія», яке є базовим для нашого науково-практичного пошуку, за працями вчених (С. Будаєв, М. Нечаєв, Н. Ничкало, Н. Самоукіна, С. Скидан та ін.), вважаємо найбільш цілісною дефініцію запропоновану Н. Ничкало: «Професія є специфічним видом людської діяльності та визначається як вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом спеціальних теоретичних знань та практичних навичок, набутих у результаті фахової підготовки, досвіду роботи» [8, с. 276]. У цьому контексті обґрунтованим є визначення науковця з найближчого зарубіжжя Є. Рапацевича (Білорусь), який слушно вважає, що професія є способом виразу людської сутності та

засобом задоволення матеріальних та культурних потреб. Людська ж діяльність може вважатися професійною, якщо: містить інтелектуальні операції, ґрунтується на наукових знаннях та навчанні (самоосвіті), використовується з чітко визначеною соціальною метою, передбачає високий ступінь автономності як для людини, яка її виконує, так і для групи людей – представників певної професії, наявний високий ступінь відповідальності за свої дії та судження всередині професійної автономії [7, с. 483].

У нашому дослідженні ми ґрунтуємось на визначеній Н. Самоукіною структури професії як трудової діяльності:

- задані цілі, уявлення про результати праці;
- заданий предмет (вихідний матеріал – не обов'язково річ, але й неозначена ситуація, будь-яка система, наприклад, соціальна, знакова, художньо-естетична та ін.);
- система засобів праці (залежно від предмету вони істотно різняться між собою);
- система професійних службових обов'язків (заданих трудових функцій);
- система прав, виробниче середовище, предметні та соціальні умови праці [9, с. 37].

У цьому контексті професійна діяльність визначається як якісна характеристика суб'єкта діяльності, яка відображає високу професійну кваліфікацію та компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і вмінь, опанування сучасними алгоритмами та способами виконання професійних завдань, що дозволяє здійснювати діяльність з високою продуктивністю [7, с. 481].

На основі теоретичного обґрунтування проблеми професійної діяльності особистості, критеріїв визначення професіоналізму нами проаналізовано проблему вивчення майбутніми офіцерами-правоохоронцями іноземної мови на високому професійному рівні, що виявляється у специфічних тенденціях. Зокрема у контексті аналізу проблеми професійного спрямування у засвоєнні іноземної мови майбутніми юристами і офіцерами (за спеціальністю «правова діяльність») варто підзначити такі особливості:

1) значний осяг лексики, граматичних структур припадає на вивчення специфічної юридичної термінології (особливо у застосуванні письмових форм навчання);

2) потреба стилістично вмотивованого перекладу юридичної термінології (недопустимість прямого перекладу та необхідність знаходження адекватних еквівалентів рідної мови з метою уникнення смислових помилок, неточності);

3) необхідність чіткого та швидкого вживання слів і словосполучень наказового змісту, особливо у ситуаціях, де невиправдана втрата часу може мати катастрофічні наслідки для офіцера;

4) наказовий характер спілкування та необхідність дотримання ділового етикету.

Усе це підкреслює значущість добору викладачем таких методів навчання та видів взаємодії з навчальним контингентом, які б сформувавши необхідні уміння та навички з іноземної мови за обмежений відрізок часу. Ця проблема спонукає до аналізу наявних методів і форм навчання та їх комбінування відповідно до вимог організації навчання у вищому відомчому навчальному закладі.

Так, М. Данилов, М. Скаткін [5, с. 158-171] виділяють такі групи методів: пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи, проблемне викладення, частково-пошуковий або евристичний та дослідницький. Учені вважають, що репродуктивні та проблемно-пошукові методи відображають характер пізнавальної діяльності й використовуються насамперед в організації навчального процесу, хоча можуть бути і розповсюджені на весь педагогічний процес.

Наразі бажання інтенсифікувати та оптимізувати навчальний процес пояснює постійний інтерес науковців-практиків до тих методів, які сприяють розвитку творчої особистості. Ю. Бабанський, обґрунтовуючи визначення поняття «проблемне навчання», відзначає, що впровадження такого виду навчання передбачає послідовне та цілеспрямоване залучення тих, хто навчається, до вирішення проблем і проблемно-

пізнавальних завдань, у процесі яких вони активно засвоюють нові знання. Проблемно-пошукові методи, на думку вченого, використовуються переважно для розвитку навичок творчої, навчально-пізнавальної та трудової діяльності, сприяють більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями, розвивають такі риси особистості, як: творче ставлення до справи, самостійність, активність, усвідомлення. Також дослідник відзначає, що впровадження проблемного навчання передбачає послідовне та цілеспрямоване залучення тих, хто навчається, до вирішення проблем та проблемно-пізнавальних завдань, у процесі якого вони активно засвоюють нові знання. Проблемно-пошукові методи використовуються переважно для розвитку навичок творчої, навчально-пізнавальної та трудової діяльності, сприяють більш осмисленому і самостійному оволодінню знаннями, розвивають такі риси особистості, як: творче ставлення до справи, самостійність, активність, усвідомлення [2, с. 104].

Питання застосування проблемних, проблемно-пошукових методів та їх адаптація до навчального процесу, способи їх комбінування з традиційними розглядається у працях В. Буряка, А. Матюшкіна, А. Махмутова, Ю. Мальваного, О. Пометун. Варто відзначити, що, на думку Ю. Бабанського [3, с. 85], можливі ситуації, коли використання методів проблемного навчання є невиправданими. Наприклад, під час вивчення нескладних тем або у процесі репродуктивного засвоєння знань, коли витрати часу на застосування проблемно-пошукових методів значно перевищують користь від такого виду організації самостійної роботи. Отже, можна вважати, що у процесі наукового пошуку вчені обґрунтували досить вдале співвідношення використання репродуктивних та проблемно-пошукових методів.

Водночас особливої актуальності набула проблема перевантаженості студентів в умовах їхньої професійної підготовки. Її виникнення пов'язане з підвищенням вимог до організації всього навчально-виховного процесу у ВНЗ в цілому. У цьому контексті науковці А. Алексюк, А. Аюрзайн, В. Козаков, П. Підкасистий) наголошують, що її слід розуміти як збільшення напруженості педагогічних процесів, зріст темпів їх розвитку, що пов'язано з прагненням одержати найвищі результати у навчанні з якнайменшими витратами часу [1, с. 67]. Учені підкреслюють, що впровадження принципу інтенсифікації навчально-виховного процесу у ВНЗ має враховувати особливості формування мотивації та інтересу студентів до їх майбутньої професії. Методом формування цих мотивів має бути занурення студентів у реальні життєві ситуації, а необхідною умовою реалізації такого підходу має стати використання міжпредметних зв'язків [1, с. 194].

Глибокого аналізу вимагає питання взаємодії курсантів з викладачем, між собою та студіювання навчально-методичних джерел. Так, А. Богуш вважає, що організація навчального процесу у відомчому навчальному закладі передбачає створення у процесі підготовки майбутніх фахівців взаємодії трьох видів: «викладач – студент», «студент – викладач», «студент – студент». Науковець зауважує, що означена взаємодія започатковує нові напрями педагогічної діяльності вишівського викладача, як: відхід від технократичних моделей навчання, допомога у становленні особистості студента як суб'єкта соціокультури, що передбачає саморозвиток, самоорганізацію, самореалізацію в особистісному і професійному житті [4, с. 51].

Наразі потрібно чітко визначитися з самим поняттям «взаємодія». Взаємодія (інтерація) з англ. – 1) взаємний вплив на людей або вплив груп одна на одну; 2) у сучасній західній соціальній психології (за концепцією Дж. Міда) інтерація – це безпосередня особистісна комунікація (обмін символами), найважливішою особливістю якої є здатність людини «приймати роль іншого», уявляти (відчувати), як його сприймає партнер по спілкуванню або група [6].

Отже, можемо констатувати, що навчальна взаємодія – така форма міжособистісної комунікації викладача (або студента, курсанта) та навчальної групи (студента, курсанта), яка базується на паритетних засадах та спрямована як на засвоєння знань, умінь та

навичок з дисципліни, так і на формування комунікативних навичок і навичок творчої самостійності.

У цьому зв'язку визначаємо провідні види такої взаємодії, характерні для різних видів вправ. Вони можуть варіюватися залежно від завдань, які ставить викладач, але принципи та основні схеми взаємодії лишаються незмінними. Детально їх можна проілюструвати у наступних схемах (В – викладач, К – курсант, Гр – група):

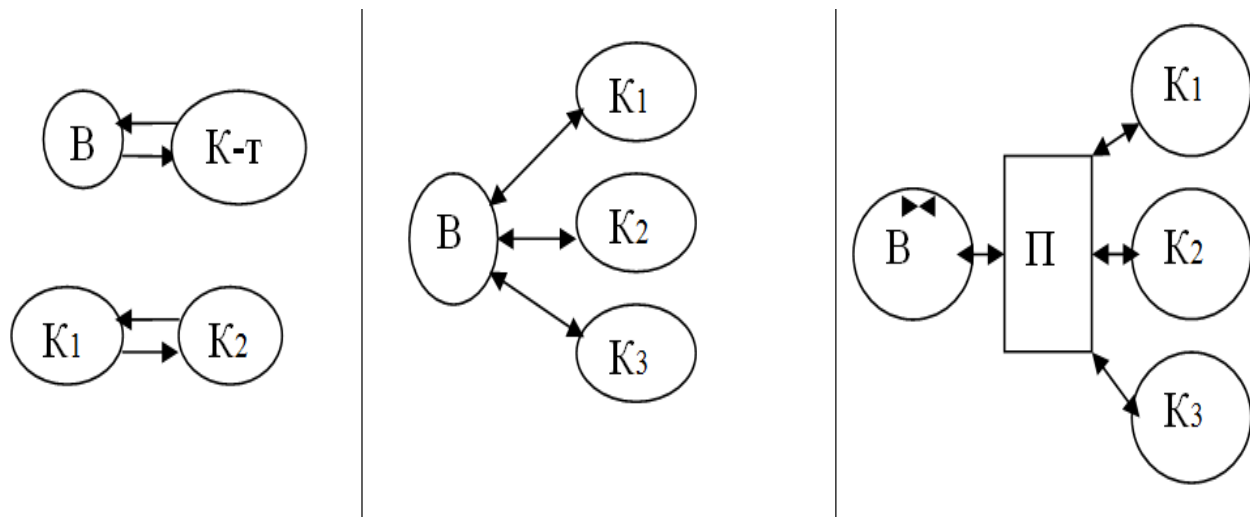

Рис. 1. Основні види взаємодії викладача з курсантами під час виконання репродуктивних вправ

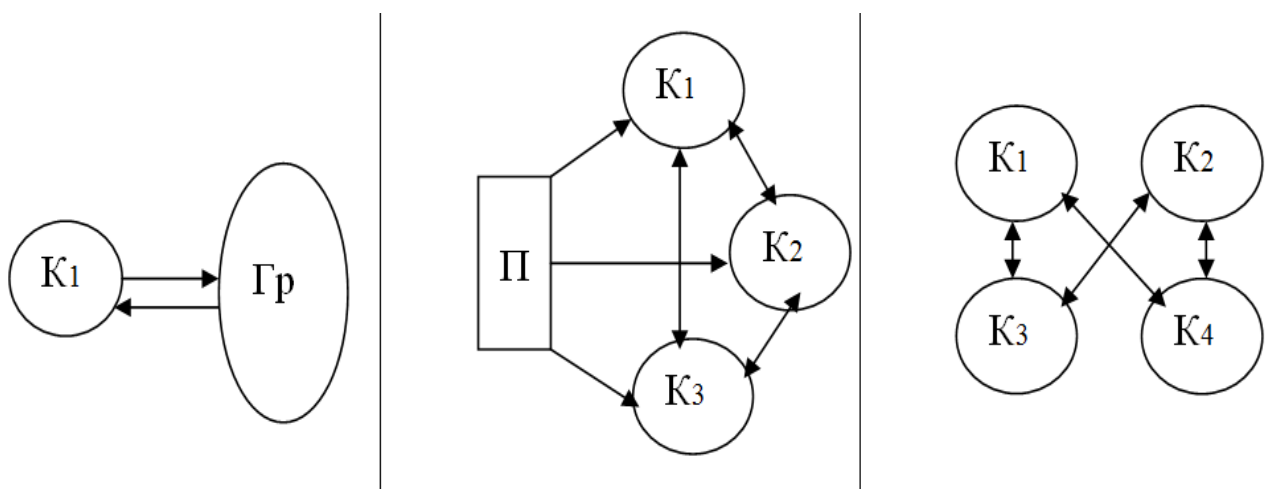

Рис. 2. Основні види взаємодії курсантів під час виконання частково продуктивних та пізнавально-пошукових самостійних завдань

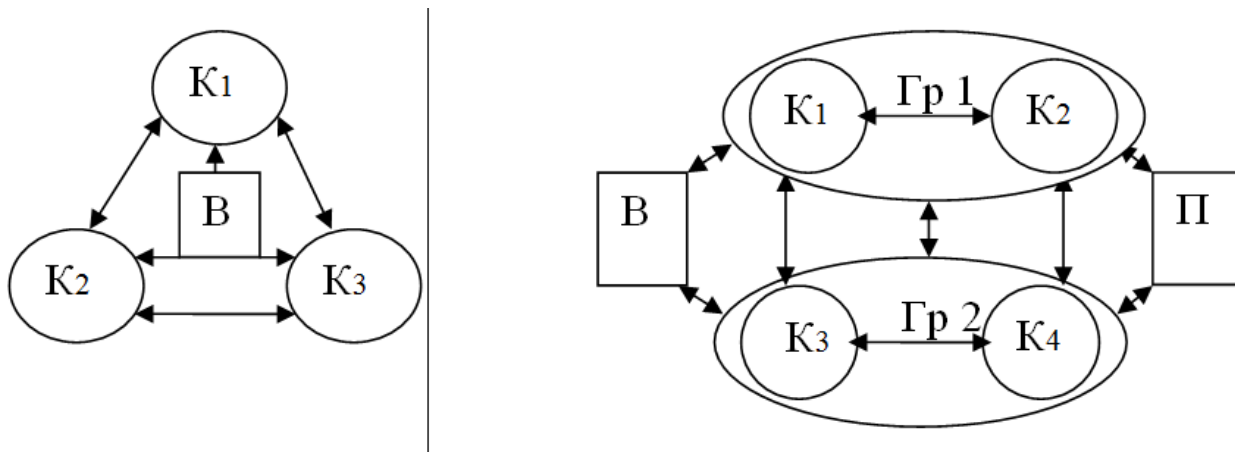

Рис. 3. Основні види взаємодії курсантів під час виконання творчих та дослідницьких завдань

Зазначимо, що у процесі виконання комплексного завдання можуть бути задіяні інтеракції за схемами різних підрозділів. Ланцюг схем взаємодії у цьому випадку матиме такий вигляд (рис. 2):

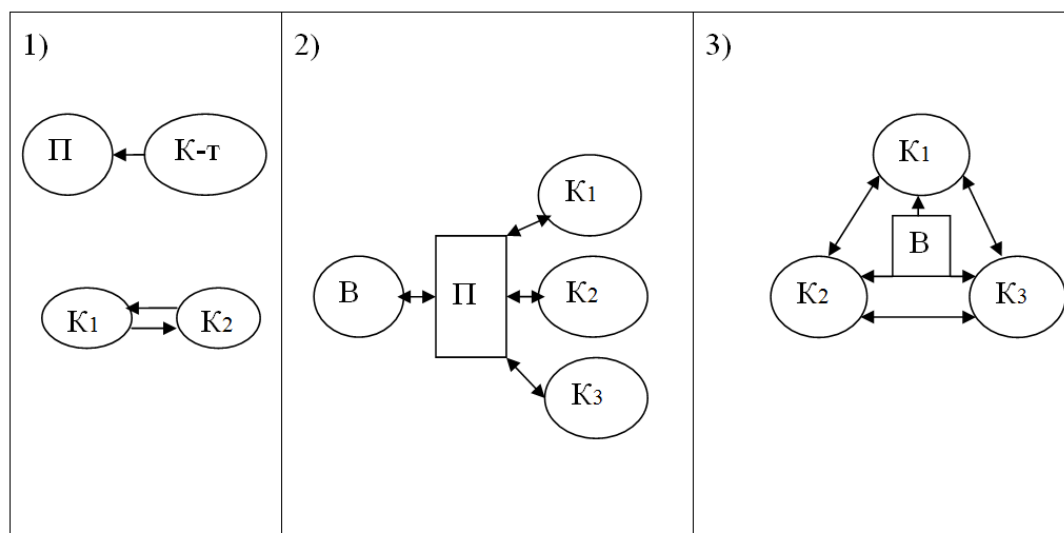

Рис. 2. Схема взаємодії курсантів під час виконання завдання

Це лише один приклад роботи зі схемами інтеракції. Але залежно від поставленої мети можна визначити десятки різнопланових блоків. Розглядаючи цей вид роботи, ставилось за мету проілюструвати можливість і доцільність організації навчальної роботи курсантів за різними схемами взаємодії. Така організація визначається нами як оптимальна, оскільки дає змогу досягти декількох цілей одночасно. Так, робота навчального контингенту значно урізноманітнюється, що сприяє підвищенню мотивації до вивчення навчальної дисципліни.

Чіткість роботи за запропонованими схемами дає можливість швидкого та якісного досягнення поставленої мети і проміжних цілей. Прозорість такої роботи за умови детального розподілу годин, відведених на аудиторні заняття за темами і модулями та використання інтенсивної методики послідовно протягом усього курсу навчання значним чином активізує навчальну роботу курсантів. Варіативність такої роботи дає реальні практичні можливості індивідуалізувати навчання. Як наслідок – адекватне використання викладачем рекомендацій щодо організації вивчення іноземної мови за схемами інтеракції сприятиме ефективності її засвоєння курсантами вищих відомчих навчальних закладів. Подальшого дослідження потребує питання конкретних методів і прийомів взаємодії

суб'єктів навчання (викладача і курсантів) у процесі іншомовної підготовки в умовах відомчого навчального закладу.

Література:

1. Алексюк А.М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання: навч. посіб. / [Алексюк А.М., Аюрзайн А.А., Підкасистий П.І., Козаков В.А. та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация педагогического процесса (В вопросах и ответах) / Ю.К. Бабанский, М.М. Поташник. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Рад. школа, 1983. – 287 с.
3. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Бабанский Ю.К. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
4. Богуш А.М. Принципи гуманізації освіти у вищій школі / А.М. Богуш / ред. А.М. Богуш // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Вип. 10. – Ч. 1. – Одеса, 2002. – С. 50-54.
5. Дидактика средней школы / [ред. М.А. Данилов, М.Н. Скаткин]. – М. : Просвещение, 1982. – 319 с.
6. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. – 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/. – Загол. з екрану.
7. Педагогика : большая современная энциклопедия / [сост. Е.С. Рапацевич]. – Минск. : «Соврем. Слово», 2005. – 720 с.
8. Професійна освіта : словник / [ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
9. Самоукина Н.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности / Н.В. Самоукина. – М. : Тандем, 2000. – 384 с.

В статье определяются основные виды взаимодействия субъектов учебного процесса во время иноязычной подготовки в высших ведомственных учебных заведениях. Внимание акцентируется на таких аспектах, как: особенности преподавания иностранного языка сотрудникам правоохранительных органов, подбор и комбинирование методов обучения в соответствии с особенностями организации жизнедеятельности курсантов, усовершенствование механизмов взаимодействия преподавателя и курсантов во время проведения аудиторных занятий.

The main kinds of the education subjects' interaction in the process of the foreign languages' preparation in the higher law enforcement educational establishments are defined in the article. The attention is concentrated on such subjects as: peculiarities of teaching foreign languages the law enforcement officers, selection and combination of the teaching methods in accordance with the special features of the cadets' daily routine, perfection of the interaction between a teacher and cadets during auditorial lessons.

У статті визначаються основні види взаємодії суб'єктів навчального процесу під час іншомовної підготовки у вищих відомчих закладах освіти. Акцентується на таких аспектах, як: особливості викладання іноземної мови для правоохоронців, підбір та комбінування методів навчання відповідно до особливостей організації життєдіяльності курсантів, удосконалення механізмів взаємодії викладача і курсантів під час проведення аудиторних занять.